

G. SOPONYAI DÓRA

„Tanulok embernek lenni”¹

Digitális történetmesélés a Zöld Kakasban

MŰHELY

*„Minél jobban kiteszi magát valaki a művészet hatásának, annál több mindenben megélheti humanizáló lehetőségeit.”
Halász László*

Az alábbi tanulmány egy második esély középiskola diákjaival készített digitális történetmesélés projekt leírása és értékelése a pszichoanalízis megközelítési szempontjai alkalmazásával. Ezúton köszönöm tanítványaimnak, hogy bizalommal és őszinteséggel meséltek a projekt során létrehozott alkotásokban saját életükről.

BEVEZETÉS

Iskolánk, a budapesti Zöld Kakas Líceum egy második esély közép- és általános iskola: jellemzően olyan, ún. drop-out diákok tanulnak nálunk, akiket sajátos szóhasználattal „zűrös helyzetű fiataloknak” neveztünk el. A hozzánk járók jellemzően több középiskolában is megfordultak már előttünk, és kudarcot vallottak a tanulmányaikkal, holott megvan bennük a képesség arra, hogy érettségit tegyenek, vagy

akár továbbtanuljanak. Tanulási kudarcukhoz sok esetben családi problémák, magánéleti krízisek is társulnak.

Ezekre a fiatalokra általában jellemző, hogy valamiféle artikulálatlan drive² hajtja őket, amivel a hagyományos iskolarendszer jellemzően nem tud mit kezdeni.³ Így tanulási, magatartási, mentálhigiénés zavarokkal, ugyanakkor – sokszor a fel nem ismert, ám ellenállhatatlan autonómiatörekvésük következtében – rendkívül erős indulatokkal küzdenek, és eleve hátrányos helyzetbe kerülnek az ismeretsajátításon alapuló hagyományos iskolai rendszerben. Tisztázatlan önképük és zavaros értékrendjük miatt – sok esetben támogatást nyújtani képtelen szociális háttérükkel – szűk szubkultúrákba szorulnak, gyakran marginalizálódnak. Éppen ezért a közös munka során a tantárgyi felkészítés mellett nagy hangsúlyt fektetünk a bizalmon alapuló személyiségfejlődés elősegítésére. Nem személyiségfejlesztést írok, mert a Zöld

¹ A program megalapozásához és első (pilot) változatának megvalósításához fontos segítséget nyújtott az Iskolai Nevelés Filmművészettel Alapítvány támogatása, amely a *Fiatalok a Családok Évében* elnevezésű pályázat (IFJ-GY-18_A-0311) keretében lehetővé tette több iskola diákjai számára is, hogy tanórán kívül elkezdhessenek foglalkozni a digitális történetmeséléssel.

² pszichés hajtóerő

³ Célcsoportként definiált diákjaink részletes jellemzését pedagógiai programunk tartalmazza: *A Zöld Kakas pedagógiai programja*, 2016, 10. o.

Kakas filozófiája, hogy mentorokként,⁴ oktatókként a diákokban rejlő erőforrásokra, drive-okra építünk, a személyiségüket nem fejlesztjük, hanem elősegítjük a fejlődését.

A Zöld Kakas diákjait talán még kortársaiknál is erőteljesebben foglalkoztatja az identitáskeresés, az önmeghatározás. Sok sérelem, kudarc, feldolgozatlan trauma nehezíti számukra az amúgy sem könnyű önismereti út bejárását. Ezért számos projektet építünk a személyiségfejlődés, az önismeret témái köré. A jelen dolgozat tárgyát képező digitális történetmesélés projekt kézenfekvő eszköznek tűnt a mozgóképkészítéssel foglalkozó diákok esetében. A projekt népszerűsége és a résztvevők által feltárt lelki mélység azonban minket, oktatókat is meglepett.

A RÉSZTVEVŐK, A PROJEKT KERETEI

A csapat vegyes életkorú, a legfiatalabb tagja 16, a legidősebb 22 éves, mindenki egyénileg meghatározott tanulási terv alapján dolgozik. A tagok egy része szakmai projekteken túl közismereti tárgyakat is hallgat, érettségire készül. A csoport másik fele már túl van a sikeres érettségien, és vagy (szakmai) identitását keresi, vagy már tisztán megfogalmazódott benne a cél, hogy a filmezéssel, fotózással kapcsolatos munkakörben képzelje el az életét. A csoport céljait és képességeit tekintve is sokszínű, heterogén.

A digitális történetmesélés projekt során a mesélők személyes élményüket dolgozták fel (letöltött, saját maguk által

készített) fényképek, videótartalmak segítségével. A végeredmény egy saját hanggal kísért kisfilm. Esetünkben a diákoknak négy hét állt rendelkezésére az alkotásra.

A feladat tartalmának meghatározásakor lényeges szempont volt számomra, hogy a projekt résztvevői a lehető legnagyobb alkotói szabadsággal élhessenek. A projekt címét, tartalmát tekintve így nem fogalmaztam meg kitételeket: a történet szólhatott bármiről, a kérdés csupán az volt, hogy igaz és számukra fontos történet, ne fikció legyen. Azoknak, akik bizonytalanok voltak abban, hogy merre induljanak, kérésükre két lehetséges irányt fogalmaztam meg: *Tanultam belőle és Család, történet*. Az előbbi címet senki nem választotta a diákok közül, a családtörténeti megközelítéssel két diák élt a 11 fős kiscsoportból. Nyolcan saját maguk döntöttek a történet tartalmáról, egy fiatal pedig külföldi tartózkodása miatt a projektjét később mutatja be.

A csoportból a megadott határidőre végül nyolc mű készült el teljesen, egy pedig félig. Egy fiatal sajnos annyira marginalizálódott időközben a csoportban, hogy a projektbemutaton nem jelent meg. A fiút sajnos nem tudta megtartani a csoport támogatása sem: magánéleti problémái, romló fizikai állapota miatt nem tudott iskolába járni, és kiiratkozott a Kakasból.

Az alkotás formai paramétereit az alábbiakban határoztuk meg:

- A digitális történet minimális időtartama 1,5–2 perc legyen
- Bármilyen vizuális illusztráció, eszköz megengedett – ezzel éltek is a diákjaink. Volt, aki az internetről töltött le vicces képeket, gifeket, volt, aki saját maga ál-

a résztvevők által feltárt lelki mélység minket, oktatókat is meglepett

⁴ Iskolai személyes segítő – a diák által választott pedagógus vagy más, az intézményben dolgozó szakember.

tal készített vágóképekkel, fényképekkel illusztrálta a művet. Akadt, aki stop-motion technikát,⁵ illetve animációt alkalmazott.

- Zenei aláfestést javasoltunk használni, de nem volt kötelező. A zenék választásakor sem volt semmilyen megkötés. Szakmai gyakorlati projektjeink során mindig jogtiszta, szabadon felhasználható zenéket kell a diákjainknak alkalmazniuk, de mivel ezeket a történeteket nem szándékozunk a nagy nyilvánosság előtt bemutatni, kivételesen saját kedvenc zenéiket is felhasználhatták a digitális írásművekhez. A saját történetét mindenki saját maga olvasta fel – több diák jelezte vissza, hogy az utómunkálatok során már-már frusztráló volt saját magukat visszahallgatni.

A PROJEKT CÉLJA

A projektet kollégámmal, a csoport társvezetőjével, *Kresalek Dáviddal* közösen vezetjük. A diákokkal való többéves munka tapasztalatait alapul véve olyan projekt kivitelezése volt a cél, ami viszonylag rövid, jól behatárolható időtartamon belül megvalósítható, a résztvevők számára érdekes, és meg tudja adni a „végig tudtam vinni valamit” élményét.

A projekt nagy szabadságfoka miatt a tartalommal kapcsolatosan tudatosan semmilyen elvárást nem fogalmaztunk meg. A bevezető megbeszélés folyamán és a későbbiekben is végig azt kommunikáltuk a diákoknak, hogy semmilyen elvárásunk nincs a születő művel kapcsolatban. Fontos volt ugyanakkor, hogy biztonságos közeget teremtsünk a diákok számára: a digitális művek készítésének bármely pontján kérhettek visszajelzést a munkájukról, a kérdéseket és a velünk megosztott háttérinformációkat kérésükre diszkréten kezeltük.

meg tudja adni a „végig tudtam vinni valamit” élményét

Ez a szabadság lehetőséget biztosított minden résztvevő számára, hogy a saját szintjén, saját aktuális fejlődési állapotának megfelelően jelenítsen meg belső érzéseket, adott lelkiállapotot, problémafeldolgozást, önreflexiót.⁶

Ez a szabadság adta meg a kereteket ahhoz, hogy a tudat és a tudattalan dinamikus kölcsönhatásából annyit dolgozzon fel a diák, amennyit az adott pillanatban elbír.⁷

A műalkotások készítésének fázisában nekünk, projektvezetőknek végig facilitátori szerep jutott,⁸ a felajánlott segítséget bárki, a projekt bármely szakaszában kérhette, de nem kötelező jelleggel. A többség a történet dramaturgiai megfogalmazásában, egységesítésében, a felvételek és az utómunka technikai kivitelezésében kért segítséget. Egyik – többek között

⁵ Képkockánkenti beállításokkal készülő mozgókép

⁶ Az önreflexió maga sem volt artikulált elvárás: a feladat során annyit kértem, hogy a sztori köthető legyen valamilyen formában az elbeszélőhöz.

⁷ „Amennyiben egyáltalán kezelni szeretném egy ember lelkét, akár tetszik, akár nem, teljesen le kell mondanom minden tudálékosságomról, tekintélyemről, és befolyásolásra irányuló hajlamaimról. Olyan dialektikus eljárást kell tehát választanom, amely a kölcsönös tapasztalatok összehasonlításán alapszik. Ez azonban csak akkor lesz lehetséges, ha alkalmas adok a másoknak, hogy mondandóját a lehető legtökéletesebben kifejhesse, ábrázolhassa, anélkül, hogy feltételeimmel, előfeltevéseimmel korlátozni akarnám.” (Jung, 2002, 15. o.)

⁸ A facilitátori szerep definícióját a *Carl Rogers* által meghatározott kritériumok alapján használom.

figyelemzavarral küzdő – diákunkat annyira fellelkesítette a projekt, hogy mindössze két munkanap alatt elkészült a történetével, minden időt és alkalmat megragadva a készítésére. Diákjaink többsége otthon is fényképezett, videózott, kutatott, jelentős energiákat rendelve hozzá a feladathoz.

A projektet két kiskörös bemutató (alkalmanként négy diák, a projekt két facilitátora és a csoport kreatívírás-tanára, *Kerényi Mari* részvételével történő vetítés és záró beszélgetés), valamint a csoport kérésére egy második, közös vetítés zárta, ahol mindenki beleegyezett a kisfilmje levetítésébe.

A MŰVEK ELEMZÉSÉHEZ ALKALMAZOTT PSZICHOANALITIKUS MEGKÖZELÍTÉS RŐL

A filozófiát már a pszichoanalitikus *Sigmund Freud* előtt foglalkoztatta a tudattalan jelensége (ide sorolható például *Leibniz*nél a „petites perceptions”⁹ fogalma).¹⁰ Freud megközelítésének nívója abban állt, hogy a tudattalanra nem szomatikus eredetű, hanem pszichés jelenséggént tekintett. Nemcsak egy testhez kapcsolódó valóságként, hanem egy sajátos törvények szerint működő rendszerként, „szféraként” értelmezte azt: „A tudattalan nem a tudat hiánya, hanem önálló és szabályozott rend-

szer. »A tudattalan immár nem a jelenleg lappangó elnevezése, a tudattalan egy különös lelki birodalom, a maga sajátos vágyrezdüléseivel, saját kifejezési módjával és a rá jellemző lelki mechanizmusokkal.«¹¹

Freud a tudattalant statikusnak és hozzáférhetetlennek gondolta, amelynek egyes elemei a terapeuta tudatának segítségével, illetve a tudatelőttés¹² bekapcsolásával válhatnak hozzáférhetővé. A katarzison alapuló művészetterápiák ezzel szemben a rendszer saját

dinamikájára – a tudat és a tudattalan folyamatos egymásra hatására, dinamikus egyensúlyára – építenek. Egy műalkotás létrehozása az individuáció¹³ folyamatának differenciált és konstruktív megnyilvánulási formája lehet. Ezt a megközelítést a projektbeli tapasztalataim is részben igazolják: a projektzáró beszélgetésén volt olyan diák, aki önmaga fogalmazta meg a története segítségével feldolgozott elfojtásokat.¹⁴

A digitális történetmesélés nem terápiás céllal indult, a résztvevők azonban szabadon használhatták arra is. Született olyan munka, amin keresztül a készítője komoly traumát, eddig elfojtott és sokszor újrajátszott élményt tudatosított. Így az alkotó képes volt az emléket érzelmileg eltávolítani és a hozzá kapcsolódó feszültséget feloldani. Született olyan alkotás is, amin keresztül mi, a projekt facilitátorai tudunk tükröt tartani egy

⁹ Kicsiny, önmagukban nem, hanem összességükben tudatosuló észleletek

¹⁰ Freud megközelítésének egyik „előzménye” a tudattalant egy kifejező hasonlattal megragadó *Theodor Lipps* definíciója, mely szerint „a tudat mindössze csupán egy része a tudattalan óceánjának, a tudattalan önmaga felé irányuló lámpása” (*Ullmann*, 2017, 2. o.).

¹¹ *Freud*, 1994, 173. o. Idézi *Ullmann*, 2017.

¹² A tudatelőttés azoknak az emlékeknek, gondolatoknak az összessége, amelyek pillanatnyilag nem részei a tudatnak, de szükség esetén hozzáférhetőek.

¹³ Az individuáció fogalmát Jungi értelemben használom, tehát a pszichikai fejlődés lassú, sokszor láthatatlan folyamatát értem rajta.

¹⁴ Az elfojtás freudai értelemben: céljában gátolt ösztön, amely nem elégül ki, és időnként a felszínre tör.

fiatalnak az általa alkalmazott elhárító mechanizmusról, ami jelentős mértékben akadályozza őt az életben való továbblépésben. És születtek olyan alkotások is, melyekben egy-egy családtörténeten keresztül kerültek közelebb saját maguk megértéséhez a diákok. A digitális történetmesélés szerencsésen egyesítette magában a tudatosan végiggondolt és szövegesen megfogalmazott gondolatokat és a képekben elrejtethető tudatalan többletének lehetőségeit.¹⁵

KÉTSÉGEK ÉS JELEK

A projekt indítása a diákok számára már ismert keretek között, beszélgetőkör formájában zajlott.¹⁶ Előzetesen arra kértem a csoport tagjait, hozzanak be magukkal egy olyan tárgyat, ami valami miatt fontos számukra, és úgy ítélik meg, hogy a történetét a többiek előtt is felmerik vállalni. A megbeszélés napra a csoport kb. fele készült valamilyen tárggyal. Mivel úgy éreztem, nem lenne fair, hogy csak azok mutassanak meg magukból valamit, akik készültek a beszélgetésre – és a többiek passzivitását látva ők maguk is elbizonytalanodtak –, így a tárgyak bemutatását a beszélgetőkörön belül elnapoltuk.

egy-egy családtörténeten keresztül kerültek közelebb saját maguk megértéséhez a diákok

A nap folyamán azonban, ahogy a munkaállomásoknál dolgozó fiatalokat sorban körbejártuk, a diákok mindegyike (!) feltette külön-külön a kérdést, érdekel-e engem a hozott tárgy, illetve elmesélje-e, mit hozott volna, ha nem felejtí otthon. A természetesen igenlő válasza sorra kerültek elő a táskákból a régi barátságokra emlékeztető, a pincében talált vagy éppen a nagy sikerélményt adó zenéléshez kapcsolódó tárgyak és/vagy történetek, emlékek. Amit természetesen a szomszéd diáktárs is

lelkesen végighallgatott. Így kapcsolódtak egymáshoz a projekt hivatalos keretein túl a csoport tagjai, és itt éreztem először, hogy mennyire fontos annak a lehetősége, hogy a fiatalok önmagukról megfogalmazzanak, tisztázzanak, feltárhassanak valamit.

DIGITÁLIS TÖRTÉNETEK – ÉS AMI MÖGÖTTÜK VAN

„Könnyebb volt így, mint direkt magamról beszélni” – identitáskeresés családi tárgyakon keresztül

Két diákunk – nevezzük őket Petinek és Eszternek¹⁷ – ikonikus családi tárgyakon

¹⁵ Egészen az ideig tanévig az volt a tapasztalatom, hogy a diákjaink a legtöbb esetben nehezen fejezik ki magukat verbálisan: a szövegértési, szövegalkotási feladatok kihívást jelentenek nekik. Ezért az ideig évben több szakmai projektbe is beépítettük az íráskészség fejlesztését: többek között kreatívírás-órákat tart nekik egy kollégánk, aki rendkívüli találékonysággal készítette írásra a fiatalokat. Kezdetben filmekhez, képekhez, illetve képekről szóló irodalmi alkotásokhoz kapcsolódtak a feladatok. A diákok nagyon élvezték ezeket az alkotó alkalmakat, de hamar átláttak a szitán, jelesül, hogy mi is ezeknek a „filmés szakmai” foglalkozásoknak a valódi célja: így megkértek minket, hogy maradjon meg számukra a kreatív írás tanfolyam, de ne erőltessük olyan álnevek mögé, mint színpopszis, illetve forgatókönyvírás-kurzus, amik láthatóan nem az irodalmár kolléga első számú szakterületei. Így kollégánk felszabadult annak terhe alól, hogy ezeket a filmes szakszavakat megtanulja, míg a diákjaink szabadon és örömmel alkottak vele irodalmi szövegeket, elképesztő fantáziáról és stílusérzékről tanúságot téve. A digitális történetmesélés projekt többek között ezt a lelkes munkát volt hivatott más formában is megtámogatni.

¹⁶ Iskolánkban a resztoratív konfliktuskezelés eszköztárából is ismert beszélgetőkörök, hétindító beszélgetések, viszájajelőző körök technikáit rendszeresen alkalmazzuk.

¹⁷ Minden diák álnéven szerepel a dolgozatban.

keresztül közelítettek saját identitásuk egy-egy darabjához. Önmagukat a múltat, jelent és jövőt is magába foglaló kultúrtörténeti, családtörténeti egységben próbálták elhelyezni (mi volt; hol vagyok én a történetben; vajon mi lesz ezzel a feladatom).¹⁸ A családok szimbolikus tárgyait vették ehhez alapul.

Eszter története

Eszter történetében az értelmiségi család könyvtárának tüztől, náciktól, előítéletektől megmenekült kötetein, azok kalandos útján keresztül ismerhetjük meg az üknagypapát, akinek személye körül mind a mai napig sok a titok, és akinek említése a mai napig heves veszekedéseket generál Eszter családján belül. Eszter a feldolgozó beszélgetés során elmondta, hogy az ükpapa életének tisztán látása számára nagyon fontos kérdés, ami hosszú ideje foglalkoztatja. Ha beszélnie kell saját magáról, gyakran az ükpapa személyéhez fűződő viszonyán keresztül határozza meg magát. Úgy érzi, az ambivalens – családjában hírhedten rideg, végül öngyilkosságot elkövető, ugyanakkor a falusiakat elhivatottságból gyógyító – orvos személyével neki dolga van. Az ükpapa életének töredékeit sok szimbólumon keresztül megjelenítő digitális történet hangvétele is tükrözi Eszter öröklődését: a sztori egyszerre szatirikus és szeretetteli hangvétele kifejezi ambivalens viszonyulását.

A történettel Eszter most első alkalommal dolgozott aktívan – azaz nemcsak

hallgatott vagy beszélgetett róla, hanem saját nézőpontját első alkalommal összegezte egy alkotásban. És tett le a történettel egy nagy – önmaga által önmaga számára felállított – terhet is:¹⁹ „*Ha a történet mesélése során változott bennem valami, akkor az ez, hogy rájöttem, mennyi mindent nem tudhatok a saját gyökereimről. Talán ezért is választottam a stop motion-t történetmesélési technikának: kis képeket, darabkákat kellett fáradtságos munkával összeilleszteni, hogy egy rövid történetet megkapjak. Ha kaptam valamit ettől a projekttől, az talán az, hogy láthattam, habár a stop-motion sosem lesz olyan, mint egy videófelvétel, mégis lehet szép végeredményében, ahogy ez a történet sem*

lesz soha teljes, de attól még nagyon jó kis történet, és mind nekem, mind az egész családnak meg kell békülnie ezzel.

Kicsit elbizonytalanodtam így a vége felé, hogy helyes volt-e az ükapámat ilyen kevés információ alapján jó embernek fel-

tüntetni. De arra jutottam, hogy tisztán jó ember nem élt még a földön. [...] Ezzel a projekttel talán kicsit jobban megismertem őt, és néha csalódnom is kellett benne. [...] Az eszme és értékrend, amit az ükapám a könyvekkel és az ingyen orvoslással képviselt, ha tetszik, ha nem, a mi családunk identitásának az alapja. És ahhoz, hogy a családunk – ami egy tipikus önmarcangoló, múlton rágódó magyar család, hinni tudjon abban, hogy amit tesz és amit képvisel, az igazán jó, és van értelme, akkor abban is hinnünk kell, hogy ő jó ember volt, még ha szentté nem is avathatjuk. És erre mind a filmezés közben jöttem rá.”

az értelmiségi család
könyvtárának tüztől,
náciktól, előítéletektől
megmenekült kötetein
keresztül ismerhetjük meg
az üknagypapát

¹⁸ Akárcsak *Carl Gustav Jung*, aki az embert testi-lelki-szellemi teljességében vizsgálta.

¹⁹ Az idézetek a diákok írásban adott önreflexióiból valók, melyeket kérdések mentén, a zárókör elején fogalmaztak meg.

Eszter az elkészült filmet családi ajándéknak szánta. Az önreflexió lapjára ezt a megjegyzést írta nekem: „*!!!ezt nem a vizsgába írom, csak eszembe jutott!!! Nem hivatalos adalék: szóval össze-foglalva lehet, hogy szegény Sz. E. egy bengai nagy g*ci volt, de a mi g*cink.*”²⁰

Peti története

Peti a nagymama kedvenc bútorain keresztül mutatta be nagyszülei élettörténetét. Komódon, szekrényen keresztül mesélt, amik az ő örökségei, és amiknek a megőrzését a 17 éves fiúnak már most a lelkére kötötte a nagymama.

Peti édesanyjával és nagyjával nevelkedett és él a mai napig – szomatikus betegségei miatt az átlagosnál jóval több óvó szeretet és védelem vette-veszi körül. Nagymamájával szoros a kapcsolatuk, de Peti elmondása szerint a nagyit eddig nem szívesen mesélt saját szüleihez fűződő viszonyáról, mert az „nem gyereknek való téma”. A családi legendárium feldolgozása során Peti megtiszteltetésnek érezte, „[...] hogy egy ilyen történetet megszathat másokkal. [...] A történetmesélés óta még többet beszélgetünk, rengeteg tudást kaptam ettől a történettől, és azt, hogy nem fontos mindig a modern kor, a régivel is foglalkozni kell, mert úgy tudjuk meg, hogy alakult ki az, amiben élünk.”

A digitális történet készítése alatt tovább erősödött Petiben, hogy neki kell

egyszer a családfő férfi szerepét betöltenie. A fiú családon belüli státusa megváltozott: a nagymama egyenrangú partnereként beszélgetett vele. Először engedte meg azt is Petinek, hogy a bútorai körében őt magát is lefényképezze, a történetét megírja.

A történet stílusában, megfogalmazásában jelen van ugyanakkor – talán most először – Peti önmaga, úgy, hogy nem a családi kapcsolatok rendszerében definiálja saját magát.

Az elbeszélés nagyon jól sikerült, Peti eddigi legjobb munkája lett. Ezt vissza is jeleztük a fiatalembernek, aki tőlünk függetlenül így írt a projektről: „*azt adja vissza, amit szerettem volna, és lehet, hogy már úton vagyok afelé, hogy majd a továbbiakban művészeti alkotásokat csináljak, de már ez a film is valaminek a kezdete.*”

„Tanulok embernek lenni” – traumafeldolgozás a digitális történetmesélésen keresztül

Szofi

lehet, hogy már úton vagyok afelé, hogy művészeti alkotásokat csináljak

Szofi saját szelfiképei pörögnek a videóban, miközben a tökéletesre sminkelt, tökéletes alakú, előnyös pozíciókban szelfiző fiatal szépség súlyos étkezési problémáiról és kálváriájáról beszél őszintén a képek alatt. A tökéletes testet mutató, rózsaszínű

²⁰ A trágár mondat talán meglepő lehet egy egyébként igényesen megírt és tanári kézbe átadott önreflexióban. Írója, Eszter tudatosan használt káromkodó szavakat: az ő megnyilvánulásaira jellemző – ahogyan a filmjére is – egyfajta kettősség: a nagy irodalmi, műveltségi háttér és szóhasználat gyakran fér meg a lány mondataiban a profán kifejezésekkel. Ez a kettősség az egyébként írásban is nagyon tehetséges Eszter novelláinak egyik izgalmas, személyes stílusjegye.

fotók és a szomorú tartalom között hatalmas a feszültség. Megfelelési kényszerről, tökéletes álcáról, két év kemény küzdelméről szól az alkotás.

Szofi a videóban egészen pontosan foglalta össze és elemezte racionálisan a történeteket. A képek között pedig elrejtette azt a fotót, amivel indirekt módon a problémák eredetét ragadta meg: a videóban feltűnik a most nyáron elveszített házikedvenc – akit a lány még kisgyerekként az édesapjától kapott, akit tragikus hirtelenséggel veszített el.²¹ Ez az egyszer felvillanó kép hordozza a lényegét, a veszteség és a szorongások eredetét és okát. A képeken tetten érhető a Freud szerint²² az álmokra jellemző sűrítés (tipizált fedőképek), az eltolás, a képi ábrázolás lépései. Miközben az alatta elhangzó szöveg valami szögesen ellentétet, valami nagyon mélyet tudatosít az alkotóban és a befogadóban egyaránt.

Márta

Márta digitális története lírai alkotás: hangulatokkal dolgozik, képei szimbolikája megrendítő. „*Soha nem beszéltem róla.*” Metaforákon keresztül mesél, az átélt traumát megrendítően mutatja meg. Egy csoporttag nagy tisztelettel fogalmazta meg az alkotásról: „Aztaaa, lehozott az életről”. Hasonlóan hangzott az őszinte elismerés több ifjú csoporttárs szájából, akiket megrendített a történet őszintesége. A mentális problémákkal küzdő Márta a feldolgozó

körben úgy fogalmazott: „*Azt hittem, ha megfogalmazom, könnyebb lesz. Nem lett könnyebb. Azt hiszem, ez már örökre így marad.*”

A történet megfogalmazásán a huszonkét éves lány rengeteget dolgozott. Ugyanakkor ő volt az, aki egyoldalas kísérőszöveget mellékeltem nekem a videóhoz,

amiben egyes képek, metaforák szimbolikáját megmagyarázta nekem – fontos volt számára, hogy értem, mit miért csinál. Felesleges volt: a képeinek szimbolikája egyetemes, emberi. A videó minden pillanata tökéletesen átgondolt, felépített, érthető (pl. smink – látszat, virág – elmúlás, bor – vér).

A munka után a fiatal lány egy két-személyes beszélgetés keretén belül tudta megfogalmazni, miben segítette őt a projekt: a képalkotást, a vizualizálást élvezte, de rájött arra, hogy az írás az, amin keresztül majd igazán ki tudja fejezni magát. (Az év eleji első közös kreatívírás-órán még komoly gondot okozott neki a ragozás.) A mostani projekt során a képalkotásban a feldolgozáshoz szükséges, a szöveges megfogalmazást hatékonyan támogató eszközt találta meg. „*Mikor kész lett, büszke voltam arra, hogy erőt tudok mutatni belőle másoknak is, a világnak.*”

Marci

Szofi és Márta esetében nem volt szükség egy terapeuta független tudatára, akinek

²¹ Szofi az eredeti problémát is meg tudta fogalmazni a lezáró beszélgetésen: az ott elhangzó egy mondata értette meg velem is annak az egy képnek a valódi súlyát és jelentőségét.

²² Freud elmélete szerint az álmokban a személy ún. eltolást alkalmaz: látszólag jelentéktelen képekre helyezi a hangsúlyt, így az igazán lényeges mondanivaló átcúsúzik a tudat cenzúráján: „*A lappangó elemet nem a saját alkotórésze, hanem valami távolabbi, tehát valami célzás helyettesíti, a másik pedig, hogy a pszichés hangsúly egy fontos elemről egy másikra, jelentéktelenre tevődik át*” (Freud, 1994., 143. o.).

segítségével láthatóvá vált volna a tudatlanuk tartalma: az elfojtott problémákat mindkét fiatal nagyon is cizellátnan artikulálta a projekt alatt született műalkotásaiban. Ugyanez a rálátási képesség volt tetten

érhető Marci videójában is:

a két éve hozzánk került,
épp csak nagykorú fiút nagyon megviselte az előző iskolájától történt elválás.

Kb. másfél évig tört fel belőle periodikusan az elfojtott indulat: a kétségbeesett sikertelenség (álmai szakmáját tanulta előző iskolájában) és megalázottság élménye időről időre előke-
rült a beszélgetéseink során, amit azután Marci mindig jól elnyomott magában. Ha másnap rákérdezett nála valaki, „már minden rendben volt”.²³

A történeten a verbálisan magát igen nehezen kifejező fiatal három napig dolgozott: így lett a szöveg kb. háromnegyed oldalas. Marci azonban a szöveg felolvasása során érzelmeit kifejező módon volt képes megjeleníteni: a hangsúly, szóhasználata mögött végig látni lehetett őt magát, aki mintha csak egy barátjának mesélte volna el, mi újság van mostanság. Pedig a történet ennél jóval többről szólt: az oly sok indulatot kiváltó előző iskolai kudarc feldolgozásáról. *„Az én történetem a múltamból való kitörésem és az álmaim eléréséről szól. Egyből tudtam, hogy ezt fogom választani, mert nagyon fontos és motiváló számomra. Ha néha úgy érzem, hogy semmi értelme az egésznek, akkor mindig emlékeztetem magam,*

hogy de igenis mennem kell, és csinálnom a dolgaimat, hogy elérjem a végső célomat. Úgy vagyok vele, hogy nem csinálnék más, valahogy nem érné meg nekem. Nincs annál jobb, mint amikor az ember munkája a hob-

bija is egyben. Miközben a projekten dolgoztam, jó érzés fogott el (!), mert ha már ezen dolgozom, és le tudom írni az utam elejét, akkor már túl

vagyok a nehezén, és csak össze kell magam szednem és befejezni, amit elkezdtem. Jó volt visszatekinteni, hogy mi volt akkor, és mi van most. Ezért talán nem bánok semmit, mert ezek a dolgok formáltak és vittek, tereltek oda, ahol most vagyok. És most jó.”

A videóban a fiatal fiú képes volt arra, hogy megfogalmazza, neki mit kell tennie, és mire van szüksége ahhoz, hogy elérje a maga által kitűzött célokat. Marci ki tudott lépni az elfojtás spiráljából.²⁴ A vágy elérhető, racionális közelségbe került.

Ábel

Ábel, a szétszórt, kedves fiatal hihetetlen intenzitással „pörgött rá” a feladatra. Ő volt az első, aki kész lett vele, és minden szkepticizmusom elszállt („összecsapta...”), amikor leültem mellé először megnézni az anyagot: a poénos, „trendi youtube-os videó”-stílusban megfogalmazott képek mögött komoly, testtel kapcsolatos és magánéleti krízisek bontakoztak ki egy valaha duci és boldogtalan

a kétségbeesett sikertelenség és megalázottság élménye

ki tudott lépni az elfojtás spiráljából

²³ Marci jól működő elhárító mechanizmust dolgozott ki, amit minden esetben alkalmazott, ha fájdalmas emlékei előtörttek. Sokáig túl intenzív volt a fájdalom, semhogy dolgozni akarjon vele.

²⁴ „[...] egy traumatikus esemény egyedi képzete nem képes a normális reprezentációk közé beilleszkedni, de a szubjektum elfelejteni sem tudja. Ez az egyedi képzet elfojtás alá kerül és csak neurotikus tünetekben, illetve álomban, fantáziában, elváltásban képes megjelenni” (Ullmann, 2017, 18. o.).

kissrácról, aki többször is talpra állt. *„Az én történetem az életem egy nagyon fontos részéről szól, mert nagyban meghatározta azt, aki ma vagyok. Mivel viccesre akartam csinálni, és így is akartam elmagyarázni, sokkal könnyebben tudtam ezekre visszagondolni, még ha akkor ezek a dolgok nagyon nehezek is voltak. Adott a projekt, mégpedig azt a rávilágítást, hogy a dolgok valamennyire nehezek is éppen, és bármennyire kilátástalan, ha kilábalunk belőle, mennyire semmisnek tud tűnni az aktuális problémánk mellett”* – írta a nehéz körülmények között élő, alig nagykorú fiatal eddigi élete összegzéseként. Amikor megkérdeztem tőle, művészeti alkotásnak tartja-e a videóját, ezt felelte: *„Én nem mondanám művészeti alkotásnak, inkább csak egy poénnak, ami többet rejt magába, mint aminek látszik...”*

Három művészjelölt

A csoportból több fiatal művészeti pályára készül. Eszter mellett Mirci, Ági és Balázs is. Ők azok, akik deklaráltan a mozgókép, illetve a fényképezés mellett kötelezték el magukat. És akiknek a legnehezebbnek bizonyult saját magukról beszélni.

Balázs

Balázs az érettségét követően próbaidővel került a csoportunkba, mert a tanév kezdete előtt valahogy nem tudtunk alkalmat keríteni egy személyes felvételi beszélgetésre. A sok nyári e-mail-váltás, huzavona után megjelent egy furcsa, kissé zárkózott figura alacsony önértékeléssel, akiről hamar kiderült, hogy a képalkotáshoz különleges

tehetsége van – pedig a fotózást nem tekintette életcéljának, mozgóképben sokáig nem is gondolkodott. Balázs kiemelkedően tehetséges, gyorsan haladt, képeiben a szép kompozíción túl ott volt valami többlet.

Amikor a tavalyi tanévben a csoportból többen úgy döntöttek, megpróbálják az egyetemi felvételt, Balázst lártuk a leginkább esélyesnek közöttük. De ő a felkészítés utolsó pillanatában visszatáncolt, nem jelent meg a felvételin.

A tanév vége felé kapott egy vágói állást egy nagy cégnél. Azután ősszel úgy döntött, a munka mellett szüksége van még az iskola közegére, a tanulásra, a csapatra – marad tehát még egy évet nálunk. Az idei tanévet tehát beszélgetésekkel, célorientációval, mentori alkalmakkal kezdtük: próbáltunk közösen megfogalmazni új célokat a képzés utáni időszakra, hogy annak tükrében minél hatékonyabban töltsse nálunk az utolsó évet. De Balázs minden közösen kitalált irány, ötlet mögül kihátrált: megtorpant, hátrított. Biztonságot, ismert hétköznapi

minden közösen kitalált irány, ötlet mögül kihátrált: megtorpant, hátrított

rutint keresett, azon belül maradt. Én pedig tanácstalanul álltam azon gondolkodva, hogyan mozdíthatnám őt ki ebből a helyzetből.

Az ő digitális történetének csak az első írásos vázlatát olvastam: szíven ütött. Életének nagy időszakát ölelte fel a történet, sok megrendítő részlettel és szállal. Abban állapotunk meg, tisztítsa le kissé a történetet, hogy ne legyen túl szerteágazó.

Legközelebb a bemutatón láthattam az immár kész anyagot. Balázs szabadkozott: elbeszélte, mennyire nyomasztotta őt a feladat, mennyire neheze érett saját magát

megfogalmaznia, mennyire unalmasnak tartja a végső történetet, amivel így nem is tudott azonosulni. Digitális történetében elmesélte, hogy több mint tíz évig játszott egy hangszeren, amin mintegy véletlenül kezdett el tanulni, és amiben kimagaslóan tehetségesnek bizonyult, amivel sikereket ért el. Azután a csapat lassan elfogyott mögüle, őt egy darabig a megszokás vitte tovább, majd az örömet adó zenetanulás lassan abbamaradt. Balázs nem lépett tovább.

Az eredeti történetből kikerültek az érzelmileg legmeggrázóbb részletek, a képileg szépen megkomponált, végig a részletekkel játszó sztori leginkább abbamaradt.

Csak amikor a bemutatón végignéztam a végső történetet, lepett meg a felismerés, mennyire ugyanezeket a köröket futjuk most együtt. Ezt a zárókörben megfogalmaztam, a megállapítás Balázst is szíven ütötte. Még mindig tanácstalanok vagyunk. De én már meg tudom fogalmazni Balázsnak, milyen véget biztosan nem szeretnék a közös munkáknak. A csapat pedig támogatólag Balázs mögött áll, értékes mivoltát a zárókörben meg is fogalmazták a fiúnak.

Ági

Ugyanígy küzdött a feladattal a hozzánk pár hónappal ezelőtt érkezett, szintén képalkotó pályára készülő Ági is: digitális történetével nem készült el a projekt zárására. Ugyanakkor az egyik leghosszabb önreflexiót írta le vívódásairól: „*Először nagyon megrémültem, hogy valóban saját magamról kell alkossak egy sztorit, majd filmre kell vin-*

nem és hogy ezt majd vissza is kell, hogy nézzem.” Emellett kételkedett saját technikai tudásában, és a rengeteg érzelmmel való megbirkózásban, ami a digitális történetírásba kódolva volt. A történetnek többször nekifogott, végül mégsem fejezte be. Az el nem készített feladat nyomasztó súlyához persze büntudat és a retorziótól való félelem is társult. A záró beszélgetésre a fiatal feldúlva érkezett.

Miután kiderültek a nehézségei, közösen megállapodtunk Ágival abban, hogy a téli szünetben befejezi a művét, és eldöntheti, hogy csak nekem és a kollégámnak, vagy a társainak is megmutatja. Az ő története még befejezésre vár – már csak azért is, mert mind ő, mind

Balázs számára létfontosságú, hogy tudjon saját magából dolgozni, érzéseit, dilemmáit, elfojtott energiáit alkotó művészi erőkké transzformálni. Mindkettőjüknek fontos lépés ez az önismeretük terén.

Mirci

Mirci, a harmadik, művésznek készülő, már érettségizett lány a nálunk töltött tanulmányi idő alatt rengeteget dolgozott önismeretén mind a mentorával, mind projekteken keresztül.²⁵ A művészeti feladatokba az egyébként kommunikatív és jó szervező lány azonban csak éppen a szükséges mértékig engedte bele magát – és elutasította, ha szembesítettük azzal, hogy az általa hangoztatott cél eléréséhez sokkal több erőfeszítést kell tennie. Az éppen csak a kötelező minimumon teljesített feladatok kevésnek bizonyultak ahhoz, hogy akár mi, akár ő maga döntést tudjon hozni ar-

²⁵ Például: karakterrajz készítése önmagáról, fotósorozatok készítése egy társról, amiben a készítő bemutatja a másik jellemét, stb.

ról, a vizuális művészeti pályának melyik szegmense érdekli igazán. Az utolsó évét nálunk töltő fiatal lányt sok célállítás és reflektív beszélgetés után ultimátum elé állítottuk: arra kértük, nevezze meg azt a területet, amiben hajlandó erőfeszítéseket tenni, hogy megismerje azt, azaz amilyen feladatokat szívesen kipróbálna. Mirci a fényképezést választotta, aminek különböző területeihez kapcsolódóan hetente más-más gyakorlati feladatot kap. Sok idő után, de át tudta lépni azt a félelmét, hogy nem lesz elég jó, amit alkot, hogy a gyakorlás, a hibázás igenis belefér. Ezzel a tapasztalattal állt neki a digitális történetmesélés feladatának, amit sikeresen be is fejezett: saját képei illusztrálják azt a történetet, ahol elmeséli, hol, milyen társakkal, milyen iskolában és milyen támogatás mellett, milyen célokat szem előtt tartva tanulja a szeretett fényképezést.

Az ő esetében meggyőződésem, hogy az előzetes közös munka és a „képes vagyok rá, be tudom fejezni” megtapasztalása tette alkalmassá arra, hogy elkészüljön a saját digitális története, saját fotóival illusztrálva.²⁶

ÖSSZEFOGLALÁS

A digitális történetmesélés projekt során született alkotások messze felülmúlták a projekt előtt megfogalmazott célokat (nem elvárásokat!). A magas szabadsági fok men-

tén történő alkotás élményének megélésén, a verbális készségek és az önismeret fejlődésének támogatásán túl sok esetben katarzisélményről számoltak be (többször könnyek között) a diákjaink – alkotókként és befogadókként is.

A csoport a projektet követően érezhetően összetartóbb lett, a tagjai közti hálózat érzékelhetően megerősödött. A második vetítés után – amikor a csoport minden tagjának videóját mindenki megnézhetett –, megfogalmazták, mennyi újdonságot tudtak meg egymásról. A csoport vezetőjeként külön sikerként éltem meg, hogy a diákok

kérték, hogy megnézhessek egymás munkáját, és mindenki bele is egyezett abba, hogy az alkotását a csoporton belül és a három facilitátor jelenlétében levetítsük. A csoport tagjaitól engedélyt kaptam arra, hogy alkotásaikat további két személynek bemutathassam, illetve, hogy a tanulmányban hivatkozhasak az alkotásokra.

A projekt egyik facilitátoraként nagyon pozitívan éltem meg a diákok őszinteségét és bizalmát. A videók befogadójaként sok élményt kaptam magam is. A személyes megérintődésen túl az egyes kisfilmek elemzése során feltárt mögöttes tartalmak pedig jó alapjául szolgálnak a további közös mentori, csoportvezetői mentálhigiéniés munkához diákjaimmal.

„Nekem sokat adott ez a projekt, újraéltem azt, hogy honnan indultam, hova jutottam, most hol vagyok, és hogy hova szeretnék eljutni. Egyszóval motivál. Tanulok embernek lenni.” (Szofi)

²⁶ Van [...] a fantáziától a valósághoz visszavezető út, s ez – a művészet.” (Freud, 1994, 'Huszonharmadik előadás'.)

IRODALOM

Ádám György (2001): A tudattalan reneszánsza. *Magyar Tudomány*, 46. 10. sz. Letöltés: <http://www.matud.iif.hu/01okt/adam.html> (2019.01. 04.)

A Zöld Kakas Líceum Szakgimnázium, Gimnázium és Általános Iskola pedagógiai programja.

Letöltés: <http://www.zoldkakas.hu/wp-content/uploads/zold-kakas-liceum-ped-prog.pdf> (2019. 01. 04.)

Sigmund Freud (1997): *Pszichoanalízis – Öt előadás 1909-ben, a Worcesteri Clark Universityn*. Kossuth, Budapest.

Letöltés: <http://mek.oszk.hu/01100/01160/html/> (2019. 01. 04.)

Sigmund Freud (1994): *Bevezetés a pszichoanalízisbe*. Tántalom, Budapest.

Carl Gustav Jung (2002): A gyakorlati pszichoterápia kérdései. In: Üő.: *A pszichoterápia gyakorlata*. Scolar, Budapest.

Ullmann Tamás (2017): Hogyan működik a tudattalan?. In: Kovács Gábor (szerk.): *Working Papers in Philosophy* 2017/2. Letöltés: https://fi.btk.mta.hu/images/2017_02_ullmann_tamas_hogyan_mukodik_a_tudattalan.pdf (2019. 01. 04.)

Szűcs Bendegúz fotója
 „It egy low key képet szerettem volna készíteni a tojásról, úgy, hogy valamennyire kijöjjön a tojás és a lepedő textúrája is.”

Váradi Norbert: Werk
 „Forgatás egy pályázatra az elbogyott Korvin Ottó Kórházban. Minden forgatásunk ilyen hangulatban telt. Nekem azért tetszik ez a képem, mert vidám, és álmvilágghatása van.”

Zöldi Bianka fotója

„Ezt a képet Olaszországban készítettem, és az egyszerű vonalakra és geometriai formákra szerettem volna helyezni a hangsúlyt.”

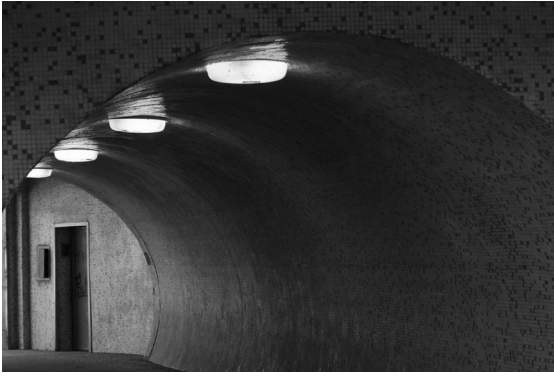
Lambert Klaudia: Rend az elhagyatottságban
„A kép letargikus érzetet ad.”

Erdész Bence:
Panelbuborék
„Azért szeretem ezt a képet, mert nagyon kiemeli a témát.”

Mezei Noel: Jövőbeli város
„Mindenből kábelek és lepukkant épületek, antennák: ennek a hangulatát próbáltam átadni.”

Tóth Angéla fotói

„Azért ezeket választottam, mert szeretem, ha egy képen, bármilyen közegben és formában is, de jelen van a fény. Mind a két kép teljesen más hangulatot kölcsönöz a számomra, és épp ez is volt a célom.”

Váradi Norbert: Romos ház

„Ez a képem egy fotósétán készült egy vonatállomás mellett, a fejemben már megvolt az alap gondolat csak le kellett kattintanom. Azért tetszik, mert durván megmutatja az idő múlását az emberek után.”

Erdész Bence: Városos kép
„Azért szeretem ezt a képet, mert olyan, mintha a múlt és a jelen egybemosódna egymással.”